

УДК 271.4-9(477) : 726.1 “12/18”

**КРИЛОСЬКИЙ МОНАСТІР УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС, ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА****Микола КУГУТЯК**

Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
кафедра етнології і археології,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: mykola.kuhutiak@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.34.193-210
ORCID: 0000-0002-8936-3080

Стаття присвячена аналізу історіографічних і джерелознавчих аспектів проблематики, пов'язаної з історичним минулим Крилоського монастиря Успіння Пресвятої Богородиці, яке було тісно пов'язане з діяльністю Успенського собору і Галицького єпископсько-митрополичого центру. Впродовж півтора століття вченим вдалось провести масштабні археологічні й історичні дослідження з минулого давнього Галича, однак історія його головної святині – Крилоського Успенського монастиря залишалась на маргінесі наукового пошуку. Переважна більшість наукових публікацій, пов'язаних з історією давнього Галича проблематики Успенського монастиря не торкались, або ж висвітлювали окремі її аспекти, зокрема тему опікунства Успенської обителі XV століття, намісництва в Галичі (А. Шнайдер, І. Шараневич, І. Рудович, І. Крип'якевич), земельних володінь монастиря та його місцезнаходження (Й. Пеленський, Я. Пастернак, Б. Томенчук). Різноманітні аспекти діяльності обителі розглядалися рядом вітчизняних і зарубіжних дослідників (О. Купчинський, Б. Лоренс, З. Федунків). Вперше тему Крилоського Успенського монастиря, як самостійного предмету вивчення, поставив у 2008 р. львівський археолог В. Петрик. Якщо місцезнаходження Крилоського Успенського монастиря XVII–XVIII ст. не викликає сумніву, він розташовувався поблизу Успенської церкви в межах оборонного муру, то його локалізація у XII–XVI ст. досі залишається предметом дискусії – Золотий Тік, або територія поруч з Успенським собором.

У ході пошуку документів з історії Успенської обителі виявлено матеріали василіяньського Сумарію – збірки документів зібраних ченцями-василіянами з метою обґрунтування діяльності монастиря впродовж століть. Матеріали Сумарію активно використовувались у ході судового процесу між василіянами й дієцезіальним духовенством XVIII століття. У акціональних і реплікаційних книгах Сумарію василіяни дали своє трактування поняття опікунства, торкнулись проблеми церковно-монастирської термінології, обґрунтували фундаційні права на земельні володіння. Цінну колекцію документів під назвою “*Monimenta Perehinska i Krylosa*” виявлено у фонді греко-католицького митрополичого ординариату. Важливе значення для дослідження Крилоського монастиря має латиномовний інвентар Успенської та інших обителей, виконаний консультором Є. Оземкевичем 14 жовтня 1749 р. Пошукова діяльність василіян середини XVIII століття, започаткована з метою обґрунтування своїх прав і маєтностей, мала своїм наслідком збір історичної спадщини, усвідомлення тодішньої церковно-монастирської еліти своїх духовних витоків й національно-культурне відродження народу.

Ключові слова: Крилоський монастир Успіння Пресвятої Богородиці, історіографічний дискурс, писемні джерела, василіяньський Сумарій, колекція документів “*Monimenta Perehinska i Krylosa*”, інвентар Успенської обителі 1749 року.

Історія обителі Успіння Пресвятої Богородиці в Крилосі тісно пов'язана з минулим Успенського собору й діяльністю Галицького єпископсько-митрополичого осередку. Їх вивчення, започатковане в середині XIX століття, триває ось уже більше півтора століття. За цей час проведено масштабні археологічні дослідження, опубліковано сотні наукових праць, однак історія Крилоського Успенського монастиря досі залишається недостатньо вивченою темою давнього Галича. Власне короткий історіографічний й джерелознавчий огляд проблеми й залучення до наукового обігу нових писемних джерел з історії обителі є метою цієї публікації.

Одним із перших дослідників історії Успенського собору був галицький історик А. Петрушевич, який у 1852 році опублікував у часописі “Зоря Галицка” статтю “О соборной Богоро-

дичной Церквѣ и Святителяхъ въ Галичѣ”¹. На основі літописних джерел автор зробив спробу висвітлити історичні обставини заснування єпископії в Галичі й побудови соборної Успенської церкви. Посилаючись на Іпатіївський літопис, дослідник згадує про Спаську Божницю 1152 р., монастир святого Івана в Галичі 1189 р., однак, через брак джерел, жодним словом не згадує Успенський монастир.

У 1867 році управитель друкарні Ставропігійського інституту Михайло Коссак видав монастирський каталог під назвою “Короткій поглядъ на монастири и на монашество руське”² в якому викладена версія А. Петрушевича про те, що Успенський монастир спочатку існував при катедральній церкві Успіння Пресвятої Богородиці в Галичі, звідки був перенесений до Крилоса. Загалом стаття про один з головних монастирів характеризувалась відсутністю фактичного матеріалу. З багатомістовою його історії містилась лише згадка про єпископа Йосифа Шумлянського, який 1707 р. надав підупалому монастирю нову фундацію для чотирьох монахів.

У томі першому “Енциклопедії до краєзнавства Галичини” польського дослідника А. Шнайдера, виданій 1871 р. у Львові, в розділі присвяченому історії митрополії йдеться про передачу опікунства (туторії) над маєтками Успенського монастиря в селах Крилос, Підгороддя і Благовіщення 1458 року від галицького старости Станіслава з Ходча Романові з Осталович із зазначенням його прав і повноважень³.

Професор Ісидор Шараневич у своїй праці “Оглядъ внутрѣннихъ водносинъ въ другей половинѣ XV столѣтія”⁴ зазначав, що інститут опікунства над монастирями був в Україні добре відомий. Польський король Владислав Ягайло 1433 року* грамотою, виданою у Сяноку князеві Михайлові Ольшанському (Пінському), надав опікунство над монастирем в Уневі одночасно з обов’язком захищати обитель й управляти його маєтками. Юрисдикція опікуна Крилоського Успенського монастиря, означена І. Шараневичем, передбачала наділення його правом “наглядати, засуджувати попів округи Галицького и побирати від них всякої данини”⁵.

Детальніший розгляд теми намісництва в Галичі й опікунства Успенського монастиря належить галицькому історику о. Івану Рудовичу. Ця проблематика має особливе значення, оскільки вперше виводить на конкретні документальні джерела й факти, пов’язані з історією Успенського монастиря, позаяк намісники, як правило, жили в Крилоській обителі. Традицію намісництва в Галичі впродовж XV століття І. Рудович виводить від 1413 р., коли першим митрополитом ставлеником у Крилосі було призначено Ігнатія Креховича. На початку 1458 р. польський король надав опікунство над Крилоським монастирем й належними йому маєтками галицькому старості Станіславу з Ходча. Такий опікун одержував право духовного суду над священиками, а також владу судити селян галицької округи, побирати куни з попів, як це робили митрополити. 28 червня 1458 р. староста продав туторію шляхтичеві Романові з Осталович за 25 гривень польських з усіма правами, які він мав і якими користувалися попередні тутори. Призначений 1461 р. новий Галицький і Київський митрополит Григорій домігся від короля Казимира грамоти на управу маєтків Успенського монастиря і 1470 р. прибув до Крилоса. Іменування намісника і тутора послужило королю прецедентом до того, що король і надалі призначав намісників, а митрополит тільки подавав кандидатуру і наділяв його духовною владою. Про цей факт йдеться в літописі Крилоського монастиря. Наступник Григорія

¹ Петрушевич А. О соборной Богородичной Церквѣ и Святителяхъ въ Галичѣ. *Зоря Галицка*. 1852. № 78. С. 774.

² Коссак М. Шематизмъ провинции св. Спасителя чина св. Василія Великого въ Галиции, уложеный по капитуле отбувшойся въ монастирѣ св. Онуфрія во Львовѣ дня 24 и 25 липця 1866 и короткій поглядъ на монастири и на монашество руське, от заведенія на Руси вѣры Христовой аж по нынѣшное время. Львов, 1867. С. 146–147.

³ Schneider A. Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji. Tom pierwszy. Lwow, 1871. С. 274.

⁴ Монографіи до історії Галицкой Руси М. Смирнова, М. Дашкевича и д-ра И. Шараневича. Въ Тернополи, 1886. С. 118.

* Шараневич І. помилково вказує, що Ягайло надав грамоту 1443 року, оскільки його не стало в 1434 році.

⁵ Монографіи до історії Галицкой Руси М. Смирнова, М. Дашкевича и д-ра И. Шараневича. Въ Тернополи, 1886. С. 118.

митрополит Михаїл Друцький призначив намісником в Крилосі монаха Андрія Свістельницького, якому король 1475 р. надав титорію над Успенським монастирем й право управління його маєтками. У документі за 8 травня 1478 року він іменується титулом крилоського митрополита⁶.

Помітне місце в дослідженні історії Успенського монастиря займає книга Йосипа Пеленського, написана на основі археологічних досліджень і архівних джерел. Минуле Крилоської обителі автор розглядав у нерозривному зв'язку з історією Успенського собору, резиденції галицьких єпископів і митрополитів, а згодом намісників київських ієрархів.

Попри те, що Й. Пеленський зосередив свою увагу на вивченні архітектурних особливостей храму святого Пантелеймона, його заслуга полягала в тому, що він, слідом за директором архіву у Львові Олександром Чоловським, утвердив в історичній науці переконання в тому, що столиця княжого Галича знаходилась на території сучасного села Крилос. А. Петрушевич, І. Шараневич не мали чіткого розуміння топографії давнього Галича, а відповідно і місцезнаходження літописного собору Успіння Пресвятої Богородиці. Проведені Й. Пеленським, обстеження 1909, 1911 років переконали дослідника в тому, що єпископсько-митрополичий осідок від початку його існування знаходився в Крилосі, а Галицька капітула продовжувала перебувати в Крилосі навіть після перенесення єпископської резиденції до монастиря Святого Юра у Львів. Побудова церкви Успіння Пресвятої Богородиці датувалася Й. Пеленським 1500 роком зусиллями власника земельних володінь Марка Шумлянського. На підтвердження того, що Крилоська обитель здавна володіла великими маєтками, дослідник навів документ 1420 року, виданий старостою Андрієм Цьолкою, який засвідчував розмежування земельних володінь між селами Крилос і Комарів. У документі вперше згадуються старці, крилошани Крилоського монастиря на чолі з намісником Яковом Гречином*. Дослідник висловлював сумнів стосовно первісного розміщення Успенського собору й монастиря. «Не можна ще встановити, – писав він, – яка саме з двох частин городища, тобто територія теперішньої церкви чи Золотого Току, була місцем первісної кафедри... При цьому храмі був капітульний монастир з резиденцією єпископа, пізніше митрополита. Там існував княжий двір з церквою Святого Спаса⁷. Проте за результатами своїх археологічних досліджень автор схилився до думки, що фундаменти соборного Успенського храму знаходяться на місці сучасної церкви Успіння Пресвятої Богородиці. У своїй монографії Й. Пеленський чотири рази зазначав, що «кафедральна церква, яку фундував князь Ярослав Осмомисл, стояла там, де тепер стоїть теперішня крилоська церква Успення Пресвятої Богородиці, теж з тесаного каменю, тільки, певно, дещо менша від попередньої⁸».

Дослідник відстоював думку про те, що капітульний монастир, «від початку званий Крилосом, дав назву горі й поселенню⁹». При цьому Й. Пеленський пояснював як і чому відбулась зміна назви Галич на Крилос. Це сталося у зв'язку із заснуванням нових столиць Галицько-Волинського князівства в Холмі й Львові, а на місці колишнього замку в Галичі впродовж віків існував Крилос з єпископом, потім митрополитом, врешті, з намісником, який одночасно був ігуменом Успенського монастиря. При цій резиденції з часом з місцевих підданих розвинулося поселення Крилос, що закріпило за собою назву гори¹⁰. Отже, Й. Пеленський перший серед дослідників дійшов до розуміння того факту, що назва села Крилос первісно походить від назви монастиря Крилос, що підтверджується виявленими документами XVI–XVIII століть.

⁶ Рудович І. Коротка історія Галицько-Львовської єпархії. *Шематизм всего клира греко-католицької Митрополичої архієпархії Львовской на рокъ 1902*. Львовь, 1902. С. 20, 23, 24.

* Й. Пеленський справедливо вважав, що намісник Галицького єпископа Яків Гречин був монахом грецького походження, який очевидно був наступником першого митрополичого ставленика у Крилосі Ігнатія Креховича.

⁷ Пеленський Й. Галич в історії середньовічного мистецтва на основі археологічних досліджень і архівних джерел. Івано-Франківськ, 2018. С. 155–156.

⁸ Там само. С. 164.

⁹ Там само. С. 172.

¹⁰ Там само. С. 164.

Завершуючи розповідь про Успенський храм і монастир, Й. Пеленський згадав про запис Гедеона Балабана за 12 червня 1576 року, зроблений на Галицькому Євангелії 1144 року. Виявлене Г. Балабаном в Успенській церкві Євангеліє очевидно було виконане в скрипторії Крилоської обителі. Дослідник висловив припущення, що занепад Успенського монастиря був пов'язаний з турецько-татарським нападом на Галич та інші міста, замки і монастирі 1676 року і його відродження Львівським єпископом Йосифом Шумлянським. При цьому він звернув увагу на те, що Крилоський Успенський монастир був тісно зв'язаний з Пітрицьким Успенським монастирем, історична доля яких впродовж століть тісно перепліталась.

У міжвоєнний період науковий і суспільний інтерес до проблематики давнього Галича посилювався. За цей час побачили світ більше 100 публікацій. В основному це були науково-популярні статті у місцевих газетах і журналах з історії Галицько-Волинського князівства, повідомлення про археологічні дослідження Успенського собору в Крилосі Ярославом Пастернаком. Статті Миколи Андрусяка¹¹, Степана Щурата¹², Теофіла Коструби¹³ хоч і стосувалися історичних обставин заснування Галицької катедрі, побудови Успенського собору в Крилосі, однак проблематики, пов'язаної з історією обителі Успіння Пресвятої Богородиці, не торкалися.

Невеличка замітка про Успенський монастир в Крилосі була поміщена в каталозі Івана Крип'якевича "Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу", видана в Записках ЧСВВ 1926 року в Жовкві. Автор згадує про тютюрю (опікунство) Станіслава з Ходча за 28 червня 1458 року, а також про "митрополита крилоського" Андрія Свістельницького. При цьому І. Крип'якевич зазначав, що конкретних дат заснування середньовічних монастирів збереглося мало. "Зрештою мусимо вдоволитися тим, – писав він, – що можемо занотувати першу звістку про даний монастир"¹⁴. Загалом ним було виявлено в Галичині 57 пам'яток XII–XV століть, а разом із новочасними їх нараховувалось 346.

Публікація І. Крип'якевича спричинилась до активізації досліджень монастирської проблематики в Галичині. Своєрідним доповненням до каталогу І. Крип'якевича було видання Миколи Голубця "Матеріали до каталогу василіянських монастирів у Галичині", що вийшло в Записках ЧСВВ 1928 року, а також Романа Луканя "Василіянські монастирі в Станіславівській єпархії", опублікованому 1935 р. у Львові. Однак про Крилоський Успенський монастир у них не йшлося.

Огляд літератури міжвоєнного періоду був би неповний без праці галицьких дослідників Лева Чачковського і Ярослава Хмілевського. "Поземельне" вивчення ними території давнього Галича було узагальнено у виданні книги "Княжий Галич" (Станіславів, 1938 р.), згодом доповненої і перевиданої Я. Хмілевським в 1959 р. в Чикаго. Впродовж 1925–1930 рр. автори здійснили детальне топографічне обстеження численних пам'яток стародавнього Галича, земляних укріплень, доріг, навели давні мікротопоніми урочищ. Значна увага була приділена місцезнаходженню монастирів давнього Галича, розташованих безпосередньо в межах Крилоса і його околицях. Як і Й. Пеленський, дослідники привернули увагу до теми, пов'язаної з історичними обставинами зміни назви княжого Галича на Крилос. "Після зруйнування Галича татарами в 1241 р., – писали вони, – княжого города та його укріплень вже не відбудовано. Побудовано лише новий монастир Капітули так, що в колишньому городі остався сам "Крилос". Там була протягом дальших століть резиденція єпископів, а потім митрополитів або їх намісників. Оселя, що згодом розбудувалася на опустілій частині города, в сусідстві капітули, прийняла від неї назву "Крилос"¹⁵. Констатація Л. Чачковським і Я. Хмілевським вищезазначеного факту

¹¹ Андрусяк М. Історичні нариси: Галицько-Волинська держава. *Краківські Вісті*. 1940. № 41. С. 7; № 42. С. 11; № 43. С. 11; № 44. С. 7.

¹² Щурат С. На руїнах катедрі Осмомисла. *Наша Батьківщина*. Львів, 1937. С. 186–187.

¹³ Коструба Т. Хто основник катедрі в Галичині. *Літературно-науковий додаток "Нового часу"*. Львів, 1939. Число 17. 24 квітня; Його ж. Надання князя Лева Галицької митрополії. *Літературно-науковий додаток "Нового часу"*. Львів, 1939. Число 13. 27 березня.

¹⁴ Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині. Спроба каталогу. *Записки чина св. Василя Великого*. Жовква, 1926. Т. II. Вип. 1–2. С. 71.

¹⁵ Чачковський Л., Хмілевський Я. Княжий Галич. Чикаго, 1959. С. 40.

мала значення не тільки щодо причин зміни назви поселення, але й вказувала на ключову роль в цьому монастиря Крилос.

Усередині 30-х років ХХ ст. пошук Успенського собору розпочав археолог Ярослав Пастернак. Свої “вступні досліді” він вів з 1934 р. на “Золотому Тоці”, біля Галичиної могили. Згодом були розкопки Угорських могил ІХ–Х ст., біля Вікторова, Побережжя, де був Борисоглібський монастир. Безпосередньо пошук фундаментів Успенського собору Я. Пастернак почав у 1936 р. й лише в десятій траншеї на схід від нині існуючої Успенської церкви “на глибині 280 см від верху нинішнього терену, стукнула лопата робітника Данила Михальчука об щось тверде! Показався масивний, сильний мур з тесаних кам’яних блоків 240 см завгрубшки – і це був перший слід фундаментів старого катедрального собору княжого Галича, відкритий дня 25 липня 1936 р.”¹⁶.

Розкопки продовжувалися впродовж 1937–1939 рр. У результаті було виявлено фундаменти собору у формі великого так званого візантійського квадрата з трьома апсидами. Він був лише на 1,5 м меншим від Софіївського собору у Києві. Ніхто досі на цьому місці розкопок не проводив, оскільки там був старий цвинтар, який існував до початку ХХ ст. Фундаменти собору було закладено на місці дохристиянського святилища як це було в Києві, Чернігові¹⁷.

Спираючись на результати розкопок, Я. Пастернак писав: “квадратний масивний корпус собору виглядав назовні досить суворо... Апсида храму не набагато виступали з квадратного корпусу собору і були прикрашені запозиченими з романської архітектури півколонками... Капітелі цих висячих півколон... прикрашені стилізованими пальметами, а бази спочивають на стилізованих людських і тваринних масках... Головний вхід у собор був, очевидно, в західній стіні проти головної нави... Вікон у такому великому соборі, як старий галицький, мусліо бути багато... Сніжнобілі його стіни вінчалися олив’яними банями... Золочені були, очевидно, тільки хрести на банях... Іконостасу в його нинішній формі у галицькому соборі ще не було”¹⁸.

Успенський катедральний собор давнього Галича належав до так званої галицької архітектурної школи, у якій поєднувався східний, візантійський, і західний, романський, стилі. У зв’язку з цим Я. Пастернак зазначав, що “галицькі церкви не були ані чисто романські, ані чисто візантійські: візантійськими були вони в плані, але мали на своїх стінах виконані в романському стилі різьбу й інші архітектурні елементи”¹⁹.

З відкриттям фундаментів Успенського собору завершився тривалий період наукових дискусій стосовно розміщення головного осідку княжого Галича. З білокам’яним Успенським собором у Крилосі асоціювався і катедральний Успенський монастир, місце осідку галицьких єпископів, митрополитів й намісників, про який Я. Пастернак згадував двічі у своїй монографії “Старий Галич”, виданій у Львові-Кракові 1944 р.²⁰.

Аналізуючи на початку книги писемні джерела з історії Успенського собору, автор наводить грамоту Андрія Цюлка за 1420 р., в якій згадуються старці – крилошани Крилоського монастиря. Посилаючись на вже нами згадуваний документ 1458 р., Я. Пастернак звернув увагу на етимологію назви “Крилос”, під яким розуміли, на його думку, митрополичий Успенський собор, або ж “головний капітульний (крилоський) монастир, де, певно, мала свій осідок галицько-крилоська капітула”²¹. Таким чином, топонім “Крилос” у розумінні Я. Пастернака, як і раніше Й. Пеленського, означав власне колективний орган керівництва монастиря, поруч з ігуменом, який був у кожній обителі, і складався у великих монастирях, як правило, з 12 старців. При цьому Я. Пастернак припускав, що це міг бути досі “незнаний нам на ім’я головний галицький монастир, який, може, стояв десь в околиці нинішнього парохіяльного дому в Крилосі.

¹⁶ Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні досліді у 1850–1943 рр. Івано-Франківськ, 1998. С. 92.

¹⁷ Там само. С. 102.

¹⁸ Там само. С. 141–142, 143, 145, 149.

¹⁹ Там само. С. 156.

²⁰ Там само. С. 33, 34.

²¹ Там само. С. 34.

В такому разі була б вповні збережена традиція місця”²². На думку дослідника, подальші археологічні дослідження можуть дати відповідь на питання: де конкретно знаходився головний галицький монастир?²³

У 50–80-х роках ХХ ст. дослідження церковно-монастирських пам’яток давнього Галича проводились ленінградським і московським археологами М. Каргером й О. Іоаннісяном. З кінця 60-х і до кінця 80-х років ХХ ст. масштабні археологічні розкопки княжого Галича, в тому числі й на території монастиря, проводив львівський археолог Вітольд Ауліх, а з початку 80-х років на прилеглий до Успенського собору території археологічні дослідження здійснювались іншим львівським археологом Юрієм Лукомським. З кінця 80-х років ХХ ст. розпочав свою роботу загін під керівництвом Богдана Томенчука, що займався вивченням історичної топографії городищ давнього Галича. Згодом його було реорганізовано в Галицьку археологічну експедицію Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Національне відродження в період незалежності України значно посилило інтерес до вивчення історико-культурної спадщини, церковно-монастирських пам’яток давнього Галича. Історія Крилоського Успенського монастиря вперше стала предметом дослідження ряду вітчизняних істориків, археологів. У 2001 році івано-франківський історик Зеновій Федунків видав науково-популярну книгу “Галицький релігійний центр: проблеми і факти”, в якій зробив спробу простежити історію становлення і розвитку Крилоського релігійного осідку давнього Галича і його околиць на основі історичних і археологічних досліджень. Автор зосередив свою увагу насамперед на висвітленні історії Галицької капітули, діяльності галицьких митрополитів, єпископів та їх намісників. Значна частина видання присвячена історії Успенського собору і його наступниці Успенської церкви в Крилосі, в коротких нарисах висвітлено минуле монастирських пам’яток. Спираючись на виявлені попередниками документи, дослідник торкнувся історичних фактів з історії Крилоського Успенського монастиря, розкрив основні аспекти конфлікту між білим і чорним духовенством 60–70 років ХVІІІ ст., подав причини занепаду Галицького релігійного центру. Однак робота значно виграла б якби до неї були залучені нові архівні джерела, зокрема ХVІ–ХVІІІ ст., які значно розширюють наші знання з історії Успенського монастиря.

Цінне джерелознавче дослідження з історії Галицько-Волинського князівства здійснив львівський історик Олег Купчинський, який у 2004 році видав книгу “Акти та документи Галицько-Волинського князівства ХІІІ – першої половини ХІV століть. Дослідження. Тексти”. У книзі поміщено 227 автентичних літописних актів і документів. В контексті історії Крилоського Успенського монастиря особливий інтерес становить аналіз відомої грамоти князя Лева Даниловича за 8 березня 1301 року, яка визнана фальсифікатом, однак первинне походження якої очевидно пов’язане з історичною традицією. Як відомо, є два варіанти цього документа – А і Б, які відрізняються адресацією наданих князем Левом духовних повноважень, а також земельних володінь і повинностей. Варіант А звернено до “крилосу монастиру митрополії Галицкой”, у варіанті Б – фундації надані “крилоським попам соборним митрополії Галицкой”. Впродовж віків грамота, як актовий документ, неодноразово подавалась на підтвердження польським королям. Найдавніше відоме підтвердження було саме варіанту А за 31 січня 1581 р. Стефаном Баторієм, яке вперше наводить повний текст документа. В подальшому грамота тричі підтверджувалась, а також вписувалась у вигляді обляти в Галицькі гродські книги впродовж ХVІ–ХVІІІ століть. Варіант грамоти Б вперше стає відомий з обляти гродського суду в Галичі за 1642 р. Грамота використовувалася для обґрунтування спадкових земельних володінь Крилоського Успенського монастиря і маєтностей Перегінської обителі у судових процесах кінця ХVІ століття Г. Балабана з польською шляхтою²⁴. Вона також фігурувала у процесі між василямианами і світським духовенством за монастирські маєтності Крилоса і Перегінська в середині

²² Пастернак Я. Старий Галич. Археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр. Івано-Франківськ, 1998. С. 34.

²³ Там само.

²⁴ Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства ХІІІ – першої половини ХІV століть. Дослідження. Тексти. Львів, 2004. С. 627, 628, 629, 630.

XVIII століття. Апеляція в грамоті варіанту Б до “попів соборних” у Крилосі використовувалась в аргументах єпархіального духовенства з метою заперечення прав василіян на маєтності.

Поширення і акцентація у наукових дослідженнях XIX ст. уваги саме на варіанті Б княжої грамоти, поруч з іншими джерелами, пов’язувалось зі створенням Галицької митрополії. За традицією цей варіант грамоти широко використовувався в працях вітчизняних і зарубіжних вчених XX століття. Тим самим варіант грамоти А відсувався в тінь.

Свідомо чи несвідомо, цей факт спричинився до деісторизації Успенської обителі, викривлення історичної дійсності, ставив під сумнів саме існування центрального Галицького монастиря. Варіант грамоти А засвідчував надану князем Левом фундацію для Крилоського Успенського монастиря, що відповідало поширеній на той час і пізніше історичній традиції. Варіант грамоти Б, який очевидно виник у XVII столітті, ставив під сумнів не тільки факт існування Успенського монастиря, а тим самим заперечував спадкові права на земельні володіння в Крилосі й Перегінську, обґрунтовував претензії світського духовенства на володіння ними й усунення василіян від керівництва катедральними церквами в Крилосі, Львові й Кам’янці, що й було використано у повній мірі у судовому процесі між монахами і єпархіальним духовенством у середині XVIII століття.

Вперше тему Крилоської Успенської обителі, як самостійний предмет вивчення, поставив у 2008 р. львівський археолог Василь Петрик у своїй публікації “Крилоський катедральний монастир XVI–XVIII століть”. Діяльність Успенського монастиря дослідник розглядав у нерозривному зв’язку з функціонуванням Галицького єпископсько-митрополичого осідку, історією Успенського собору і церкви, при цьому спираючись на відомі документальні джерела за 1420, 1458 і 1576 роки. Автор детальніше зупинився на розгляді минулого Успенської церкви і монастиря у XVII столітті, які зазнали руйнувань в 1676 році від турецької армії й були відновлені єпископом Йосифом Шумлянським на початку XVIII ст. В. Петрик вперше використав інвентар Успенської обителі 1749 р., складений Єронімом Оземкевичем, однак, на жаль, не переклав цей унікальний латиномовний документ з історії Крилоського монастиря й не опублікував його. Він зробив короткий огляд археологічних досліджень Успенського собору і церкви, подав періодизацію історії Крилоського катедрального монастиря впродовж XIII–XVIII ст., здійснив опис чотирикутного оборонного муру, зведеного Марком Шумлянським, й гіпотетичну реконструкцію планувальної структури Успенського монастиря середини XVIII ст. Публікація В. Петрика ввібрала в себе в узагальненому й системному варіанті найважливіші здобутки вивчення Крилоського монастиря на початок XXI ст.²⁵

Ґрунтовне дослідження з історії василіянських монастирів руської провінції 1743–1780 років здійснила польська дослідниця Беата Лоренс. До створеної 1739 р. нової коронної або руської Конгрегації Опіки Найсвятішої Діви Марії входило 52 монастирі Львівської єпархії, серед яких був і Крилоський катедральний Успенський монастир у складі 6 ченців. Аналізуючи інвентарний опис монастиря Крилос 1749 року, Б. Лоренс зауважила, що обитель володіла рухомим майном монастирів Товмачика, Косова, Ляцького, Коломиї, Грабова, йому були підпорядковані Дорогівський, Крилоський св. Іллі, Луквицький, Пітрицький і Сокільський монастирі²⁶. За рішенням Тороканської капітули 1780 року Крилоський Успенський монастир належав до вокальних обителей, тобто користувався на засіданнях правом голосу²⁷. Автор детально розкрила суть конфлікту між василіянами і світським духовенством за урядування в катедральних церквах в Крилосі, Львові, Кам’янці та за переділ монастирських маєтків у Перегінську, Крилосі, Львові²⁸. Б. Лоренс проаналізувала душпастирську, культурно-освітню і господарську діяльність василіян, у тому числі й ченців Крилоського Успенського катедрального монастиря.

Значна увага монастирській проблематиці була приділена Івано-Франківським археологом Богданом Томенчуком. У 2016 р. він опублікував монографію, присвячену містотворчим процесам давнього Галича, а також топографії городищ Галицько-Буковинського Прикарпаття.

²⁵ Петрик В. Крилоський катедральний монастир XVI–XVIII століть. *Пам’ятки України*, 2008. С. 8–17.

²⁶ Lorens B. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszow, 2014. S. 32, 40–42.

²⁷ Ibid. S. 68.

²⁸ Ibid. S. 182.

Центральне місце в урбаністиці давнього Галича відводилось катедральному Успенському собору і Крилоському Успенському капітульному монастирю. За версією Б. Томенчука катедральна Успенська обитель у XII–XVI ст. розташовувалась в урочищі Золотий Тік. У XVII–XVIII ст. вона була біля Успенської церкви, обнесена цегляним оборонним муром. Заслугою дослідника є відкриття Пітрицького і Олешківського монастирських комплексів, археологічне обстеження ряду інших монастирських об'єктів XII–XIII ст.²⁹. Опосередковано версію Б. Томенчука про первісну локалізацію Успенського монастиря на Золотому Тоці підтримав у своїх публікаціях його учень, археолог Олег Мельничук³⁰, який займається пізньосередньовічною археологією Галича.

Стаття львівського історика Андрія Гусака “До історії церкви Успіння Пресвятої Богородиці в Крилосі”, опублікована у 2018 році, містить важливі уточнення з історії самого храму і Крилоського Успенського монастиря. Спираючись на епіграфічні дослідження В'ячеслава Корнієнка, автор доходить висновку, що Успенська церква була побудована у 1579–1584 рр. єпископом Гедеоном Балабаном, який з 1569 р. перебував у Крилосі й докладав зусиль до розбудови Крилоської обители. За Й. Шумлянського єпархіальний крилос було усунено від керівництва Успенським храмом й передано василіянам. Під їх нагляд перейшов Успенський монастир, який було ліквідовано у зв'язку з йосифінською “касатою” (реорганізацією монастирів) 1783 р. Оборонні мури обители було розібрано на початку XIX століття.

Короткий історіографічний огляд свідчить про те, що впродовж XIX–початку XXI століть історія Крилоського Успенського монастиря дослідниками традиційно тісно пов'язувалась з вивченням минулого Успенського собору/церкви, діяльністю Галицького єпископсько-митрополитичого осідку. Якщо місцезнаходження Крилоського Успенського монастиря у XVII–XVIII століттях не викликає сумніву, він розташовувався поблизу Успенської церкви в межах оборонного муру, то його локалізація у XII–XVI століттях досі залишається предметом дискусій – Золотий Тік, або територія поруч з Успенським собором. Дослідження археологів та істориків дали змогу простежити основні віхи історії Успенського храму й зв'язаної з ним обители Крилос.

Важливо зазначити, що впродовж XX – початку XXI століть документальна база історичних досліджень зазначеної теми залишалась незмінною, впродовж цього часу не нагромаджено нових архівних джерел. Тим часом, латиномовний, як правило, компендіум писемних джерел з історії центрального Галицького катедрального монастиря за XV–XVIII ст., як і документи з минулого інших обителей Прикарпатського регіону, містить чимало важливої історичної інформації. Він зосереджений у вітчизняних й зарубіжних архівосховищах і бібліотеках Львова, Варшави, Кракова, Відня. Як правило, це історико-правові документи – фундаційні грамоти і привілеї монастирів, матеріали судових процесів, інвентарні описи Крилоського Успенського монастиря, акти візитації.

Як уже зазначалось, найдавнішим серед відомих сьогодні документів з історії Галицького намісництва й Успенського монастиря є грамота Галицького старости Андрія Цьолка за 1420 р. про розмежування земельної власності між Крилоською обителью і власником села Комарів. Названий у грамоті намісник Яків Гречин, грек за походженням, був у той же час ігуменом монастиря. У документі він виступає разом з крилошанами, членами монашої спільноти й управління Крилоським катедральним храмом, які ще за князя Свидригайла одержали у спадщину село Підгороддя³¹.

У ході пошуку документів з історії Крилоського Успенського монастиря вдалося натрапити на матеріали василіянського Сумарію – збірки документів, зібраних ченцями Чину свя-

²⁹ Томенчук Б. Галич і мала галицька земля XII–XIII ст. Історична топографія городищ. Івано-Франківськ, 2016. С. 16–17, 337, 467.

³⁰ Томенчук Б., Мельничук О. Археологія пізньосередньовічного Галича як “церковного міста” і релігійного центру Галича (сер. XIII – 1785 р.). *Галич. Збірник наукових праць*. Вип. 2. Івано-Франківськ, 2017. С. 54–55.

³¹ Пеленський Й. Галич в історії середньовічного мистецтва на основі археологічних досліджень і архівних джерел. Івано-Франківськ, 2018. С. 153–154.

того Василя Великого (ЧСВВ) з метою обґрунтування діяльності Успенської обителі впродовж століть. Матеріали Сумарію використовувались у ході судового процесу між василіянами й єпархіальним духовенством XVIII століття. Документи Сумарію виявлено у фонді 684 (Протоігуменат монастиря Чину св. Василя Великого, м. Львів, 1722–1946 рр.) Центрального державного історичного архіву України в м. Львові, а також у фонді 141 (Чоловський О.) відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника. Окремі документи Сумарію були опубліковані ще в XIX столітті, зокрема грамота за 3 липня 1458 року, яка засвідчувала передачу опікунства над Крилоським монастирем від Галицького старости Станіслава з Ходча Романові з Осталович за 25 польських гривень. Одержана свого часу від польського короля Казимира IV Ягеллончика, грамота на тюторію над Успенською обителлю та її земельними володіннями у Крилосі, Підгородді й Благовіщенні передавалась Станіславу з Ходча з усіма доходами зі згаданих сіл. Згідно з грамотою всі ці маєтності тепер передавались Романові з Осталович разом з правом здійснювати покарання духовних осіб, зокрема священників “які перебувають під Крилоським монастирем”. Кметі згаданих сіл звільнялись від усіх оплат та робіт на користь Галицького замку й підлягали лише вищезазначеному опікуну³².

Документ 1458 р. викликав жваву дискусію між василіянами і світським духовенством у другій половині XVIII століття. У своїх акціональних і реплікаційних книгах Сумарію василіяни дали своє трактування документу. Правові повноваження тютора (*tutoria alias opiekunstwo*), – на думку монахів, – стосувались попів, що мешкали під монастирем і які направлялись консисторією до монастиря на покуту за вчинені проступки. Вони мали служити при катедральній церкві й монастирі: прибирати храм, бити у дзвони, співати псалми, сповняти всякі інші повинності. За своїм статусом вони не могли бути крилошанами чи капітулярами (*kryłozsani scu capitulares*) Успенського монастиря, який населяли ченці, які не підлягали юрисдикції опікуна. Єпархіальне духовенство доводило, в свою чергу, що капітулу в Крилосі населяли одружені представники світського духовенства. Заперечуючи такі твердження, василіяни зазначали: “Коли ж написано: “капітула монастиря чи кляштора у Крилосі або при церкві Успіння Пресвятої Діви Марії”, то це означає не світський клір, а монашу громаду Крилоського монастиря чи кляштора. Адже було розрізнення місць і статусу, хоч монахи й перебували під владою і юрисдикцією одного єпископа разом зі світським кліром”³³.

Василіяни звернули увагу й на проблему церковно-монастирської термінології, оскільки у давні часи населення іменувало ченців грецького обряду тим самим поняттям *presbyterorum*, що і світських попів (*popones*). Вивчаючи чернетки вихідної документації, почерпнуті з Галицьких земських актів про майнові відносини між монастирем Сокіл і позивачем з села Блюдники, зауважимо, що в документі за 1444 рік “піп Василь з Блюдник... засудив Антона попа з Сокола “до виплат”. На перший погляд може здаватись, що мова йде про господарські відносини між двома світськими священниками. Насправді це не так, адже того ж року піп Василь з Блюдник, як позивач вимагав продовження розгляду справи “проти ігумена Антона з Сокола”³⁴. Виявляється, що піп Антон був монахом, ігуменом Сокільського монастиря. Підтвердженням того факту, що монахів-василіян і парафіяльних священників звали попами знаходимо у документі Сумарію за 1628 рік про ченців Унівського монастиря³⁵. У зв’язку з цим звернення князя Лева 1301 р. до “попів соборних” у варіанті грамоти Б не обов’язково означало світських священників. Під терміном – “попи соборні” могли матись на увазі крилошани, старці монашої спільноти й члени правління Успенським собором, яких теж звали попами. Загалом назва “піп” була вилучена з вжитку греко-католицької церкви лише 28 липня 1774 р. розпорядженням Лева Шептицького і замінена на пароха³⁶.

³² ЦДІА України, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2089. Арк. 1–1 зв.

³³ Там само. Спр. 2094. Арк. 2.

³⁴ Там само. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1053. Арк. 7–8.

³⁵ Там само. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2094. Арк. 2–3.

³⁶ о. Рудовичь Іоань. Коротка історія Галицько-Львовської єпархії. *Шематизмъ всего клира греко-католицькой Митрополичой архієпархії Львовской на рокъ 1902*. Львовъ, 1902. С. 42.

Василіянський Сумарій містив ряд документів XVI століття, які засвідчували діяльність Крилоського Успенського монастиря. В одному з них за 1555 р. єпископ Арсеній Балабан разом з монахом Крилоської обителі, посилаючись на межовий документ XV століття, відстоювали маєтності Успенського монастиря в Крилосі. Сумарій акціональної книги василіян містив також інтромісію* Львівського єпископа Івана Лопатки-Осталовського на село і на монастир Крилос, прийнятий і підтверджений 17 серпня 1569 р. в Галицькому замку³⁷. Діяльність Успенської обителі доводилась також іншою інтромісією, пред'явленою Галицьким, Львівським і Кам'янець-Подільським єпископом Гедеоном Балабаном на Крилоський монастир. Вона була підтверджена 8 лютого 1576 р. у Галицькому замку. З діяльністю Г. Балабана пов'язана угода 1593 р., укладена ним з шляхтичами Жолковським і Альбертом Куропатницьким, згідно якої за Крилоським монастирем було застережено недоторканість його прав³⁸. Ще один документ за 4 березня 1597 року, виявлений у Галицькому замковому старостинському суді, містив протестацію Матвія Драгомирецького, який “з'явився до руського монастиря, званого Крилоським, де хотів вчинити розлучення зі своєю дружиною, шляхетною Марухною Семигінєвською”³⁹.

Реплікаційні й акціональні книги Сумарію містили посилання на джерела, в яких обґрунтовувались фундаційні права на земельні володіння не тільки монастиря Крилос, але й підпорядкованої йому Перегінської обителі. Земельні маєтності монахів Перегінського монастиря були даровані князем Федором Ольгердовичем, що впливало з підтверджуючого привілею Казимира Ягеллончика (оригінал не зберігся), виданого 1470 р., який був визнаний дійсним на засіданні королівської комісії 4 березня 1638 р. й офіційно підтверджений за Станіслава Августа 28 вересня 1768 р.⁴⁰

В архівному фонді 684 (Протоігуменат монастиря ЧСВВ) зосереджена чимала кількість документів, що засвідчують діяльність Крилоського монастиря й відстоювання ченцями своїх майнових прав впродовж XVII століття. В акціональній книзі Сумарію йдеться про позов Г. Балабана й капітули Крилоського монастиря проти Потоцького щодо екстрадиції підданих Успенської обителі. Документ був підтверджений 3 вересня 1602 р. в Галицькому замку⁴¹.

У цьому ж замку 23 листопада 1637 р. теребовлянський староста і одночасно управитель маєтностей Крилоса Юрій (Григорій) Балабан від імені Успенського монастиря, а також Львівської і Галицької капітули подав протестацію проти Яна Яблоновського у зв'язку із загарбанням останнім маєтностей Перегінського монастиря⁴². 3 січня 1640 р. монахи Крилоського монастиря Лавер, Теофан, Сільвестр і Василій від свого імені й всього монастиря подали черговий позов проти Яблоновського. Від імені ченців Крилоського монастиря 1 липня 1642 року звернувся помічник Львівського єпископа Олександр Кролицький до Жидачівського замку з метою внесення протестації до актових книг⁴³. Судовий процес тривав 56 років. В ході його відбулись напади на Перегінський замок з використанням озброєних загонів, що привело до кривавих сутичок з убитими і пораненими. Справу розглядав Люблінський трибунал. Лише 1693 року маєтності Перегінська були передані у власність Успенської церкви в Крилосі⁴⁴.

У десятому томі видання “Архів юго-западної Росії”, виданому у Києві в 1904 році, поміщено ряд документів, почерпнутих з російського архіву закордонних справ. У першій частині тому опубліковано матеріали про відвідини Московії 1657 року ігумена Крилоського монастиря Іларіона й протоієрея церкви святого Юрія у Львові Михаїла, направленого Львівським єпископом Арсенієм Желиборським до московського царя Олексія Михайловича з метою

* Акт про введення у власність.

³⁷ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2094. Арк. 5 зв.

³⁸ Там само. Арк. 5 зв., 6.

³⁹ Там само. Арк. 22–23.

⁴⁰ Там само. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2089. Арк. 2–2 зв.

⁴¹ Там само. Спр. 2094. Арк. 6.

⁴² Там само.

⁴³ Там само. Арк. 6 зв.

⁴⁴ Там само. Спр. 2095. Арк. 6.

збору пожертвувань на побудову церкви Успіння Пресвятої Богородиці в Галичі, знищеної в ході татарського набігу.

Цінну колекцію джерел під назвою “Monumenta Perehinska i Kryłosa” виявлено у фонді 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат 1863–1945 рр.). Копії автентичних документів XV–XVIII століть зібрав у 1938 році дослідник А. Дзедзик. У колекції зібрано важливі документи, виконані на латинській, церковнослов'янській і польській мовах, в яких йдеться про розмежування сіл Крилос, Сокіл, Підгороддя та Пітрич. Особливий інтерес становлять три так звані екцепції* за 1444, 1445 і 1451 рр., які стосуються матеріалів судового процесу між Галицьким і Коломийським старостою Миколаєм із Сеняви та дідичами села Блюдники за маєнності монастиря Сокіл⁴⁵. Серед документів колекції виявлено грамоту Київського митрополита Макарія за 1 липня 1548 року, згідно якої Галицький єпископ Макарій Тучапський одержував від попів соборних шість грошів. Крім того, відтворено напис в Крилоському Євангелії за 20 липня 1679 року про дарування Галицьким єпископом Йосифом Шумлянським богослужбових книг для Успенської церкви після спустошення її татарами 1676 року. Своє враження від руїни Й. Шумлянський задокументував на сторінках Крилоського Євангелія та інших богослужбових книгах, переданих Успенській церкві⁴⁶.

Важливі джерельні ресурси з історії Крилоського Успенського монастиря за XVIII століття виявлено у фонді 201 (Греко-католицька митрополича консисторія), фонді 684 (Протоігуменат монастирів чину св. Василя Великого, м. Львів, 1722–1946 рр.) ЦДІА України в м. Львів, ф. 77 (Петрушевич А.) і 141 (Чоловський О.) відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника. Документальний ряд започатковує фундаційна грамота Львівського єпископа Йосифа Шумлянського, видана Крилоському монастирю 1 вересня 1707 року в Галичі, яка була облятована у Тереховлянському замку 1740 року, а 30 квітня 1779 року в Галицьких земських актах. Фундація Й. Шумлянського була життєво важливою для Крилоської обителі, оскільки монастир і Успенська церква переживали спустошення після татарського погрому. З допомогою єпископа Успенський катедральний храм у 1702 році було відбудовано з руїн. Для “поширення культу Пресвятої Діви”, на відродження Крилоського монастиря було виділено 10 тисяч злотих з прибутків діничного села Комарів. Управління монастиря в складі чотирьох монахів, що відправляли богослужіння в каплиці св. Василя було передано ігуменові Пітрицького монастиря Іоакиму Жуковському. Монахам-василіянам приписувалось дотримуватись кіновійно-спільнотного способу життя за зразком Великого Скиту й Крехівської обителі⁴⁷.

Для дослідження історії Крилоського монастиря важко переоцінити значення латиномовного інвентаря Успенської та інших обителей, виконаного у ході візитації консультора ЧСВВ, а до того протоігумена Руської провінції Пречистої Діви Марії Єроніма Оземкевича 14 жовтня 1749 року. Описуючи місце локації монастиря та його походження, Є. Оземкевич зазначив, що обитель розташована “у своєму власному селі, званому Крилос”, вона “опоясана у квадрат навколо муром (в якому є чотири мурованих наріжних башти). Містить у межах своїх мурів старі дерев'яні монастирські резиденції, в яких на цей час замешкують дев'ять монахів”⁴⁸. Згаданий мур був предметом досліджень багатьох археологів. Візитатор подає також схематичний план Успенської церкви. Торкаючись питання походження монастиря, консультор виводить його заснування від Київського князя Володимира Великого.

Описуючи розташування Успенської церкви, Є. Оземкевич подає унікальну інформацію про місцезнаходження давнього Успенського собору, вказуючи, що галицький храм стояв за дзвіницею, тобто на схід від каплиці св. Василя, де на той час був парафіяльний цвинтар, а згодом виявлено фундаменти Успенського собору, знайдені Я. Пастернаком у 1936 році. У зв'язку з цим консультор зазначав, що “від незапам'ятних часів вона (стара церква – Успен-

* Заперечення, аргументоване процесуальними, формальними невідповідностями.

⁴⁵ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 408. Оп. 1. Спр. 1053. Арк. 5–9, 7–8, 9–14, 15–21.

⁴⁶ Там само. Спр. 959. Арк. 1–3.

⁴⁷ Там само. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2091. Арк. 1–4 зв.

⁴⁸ Там само. Ф. 201. Оп. 4. Спр. 613. Арк. 20.

ський собор. – *М. К.*) стояла за теперішньою дзвіницею або ж сходом, за муром, аж доти, де починається кам'яна руїна і все це місце під цвинтар, для поховання парафіян зберігається”⁴⁹. Отже, на середину XVIII століття монахи-василіяни в особі Є. Оземкевича були носіями інформації про справжнє місцезнаходження столиці княжого Галича й Успенського собору, яка на середину XIX століття уже була втрачена. Якби латиномовний інвентар Успенського монастиря за 1749 рік був виявлений, перекладений і – головне – опублікований у середині XIX століття, то історія пошуку і відкриття княжого Галича, релігійного осідку, Успенського собору й монастиря була б іншою й, очевидно, могла б завершитись у другій половині XIX ст.

Для Є. Оземкевича не була таємницею й подальша історична доля Успенської церкви. У підрозділі “Про церкву” він писав: “А з цього місця (де був Успенський собор. – *М. К.*) на теперішнє у 1584 р. вона (церква. – *М. К.*) є перенесена, про що свідчить вигравіюваний згаданий рік на мурі в каменю, ззовні від великого вітваря, нижче вікна, біля округлої арки (заглиблення), такими руськими літерами *ѡфпд* (1584), але й на цьому місці з бігом часу вона також була зруйнована, аж врешті коло року 1702-го ясновельможний колись йогомосць отець Йосиф Шумлянський, львівський, галицький і кам'янецький єпископ, її разом із монастирем (як він же про це у своїх диспозиціях висловив) повністю відремонтував, але, оскільки мав напевно недосконалого муляра для неї, то невдовзі після ремонту її центральне склепіння (яке, як кажуть, в куполі було високо виведене), завалилося і вона досі не є засклепеною посередині, а лишень підперта дошками в арці, а над центром (?) вибудувана і приоздоблена вгорі дерев'яним куполом”⁵⁰.

Консультор зробив загальний опис церкви, вітваря, церковних шат (апарати), книг. Великий вітвар над мурованим престолом виконаний на зразок корони на семи стовпах. На ньому знаходився великий хрест якісної різьбярської роботи. Антимінс з реліквіями перебував на престолах. Святі дари зберігалися в олов'яній дарохранильниці. У церкві було три церковні шати. У церкві зберігалося три книги для богослужіння – Євангеліє, Трефологійон і Апостол львівського друку. Всі три були підписані Львівським єпископом Й. Шумлянським⁵¹.

Навпроти церкви в східному напрямку була каплиця св. Василія, над якою була вимурована дзвіниця. Зусиллями Є. Оземкевича вона була приоздоблена новим вітварем, лавками і шатами з нагоди перенесення з Сокільського монастиря 1719 року чудотворного образу Пресвятої Богородиці. У каплиці зберігалась срібна чаша і кадильниця, яку привіз консультор Мойсей Богачевський з Коломийського монастиря. Чудотворний образ Богородиці був оздоблений десятками срібних вотив, діамантами й вісьмома низками коралів. У каплиці зберігалось також дві срібні чаші з Сокільського й Крилоського Іллінського монастирів⁵².

До монастирської каплиці було перенесено Євангеліє, Октоїх, дві Тріоді, квітна і пісна, Требники і служебники Львівського і Унівського друку в основному з Сокільської обителі.

Дзвіниця збудована над каплицею містила чотири дзвони. Невеликі церковні дзвони, або так звані сигнатури передані з Перегінського, Сваричівського й Товмацького монастирів⁵³.

Всередині укріплень монастиря при північному мурі містилася монастирська резиденція, накрита гонтами. Вона мала дві великі палати з печами. Пекарня для приготування їжі містилась в північній мурованій башні навпроти каплиці, яка була на півдні. За північною фірткою розташовувалася кімната для челяді. За південною фірткою дві прибудови. Одна з них – зал з альковом, під яким знаходився мурований льох. Інша прибудова, під валом, містила дві зали: одна з піччю і альковом, інша без печі. У цих старих прибудовах були дві великі залізні гармати, перенесені з дитинця до сіней. Перед брамою монастиря була велика стайня з двома воротами⁵⁴.

Інвентар містив детальний перелік кухонного й господарського начиння, будівельних матеріалів, опис спіжарні з усіма харчовими продуктами з Крилоса і Пітрича, обліковано

⁴⁹ ЦДІА України, м. Львів, Ф. 201. Оп. 4. Спр. 613. Арк. 20 зв.

⁵⁰ Там само. Арк. 20 зв.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само. Арк. 20 зв., 20.

⁵³ Там само. Арк. 22–22 зв.

⁵⁴ Там само.

збіжжя в Пітричі – жито, пшениця, просо, а також коноплі, сіно. В оборі перебувала значна кількість худоби, в тому числі Ляцького й Товмачького монастирів. Крилоський монастир володів значною кількістю заготовленого меду з Пітрицької, Сокільської, Святоїллінської і Дорогівської пасік⁵⁵.

У Крилоському монастирі за платню працювала челядь – дві жінки і троє чоловіків. Анна Яценгова в Крилосі за рік мала одержати 24 злотих. Катерина, господиня в Пітричі, за домовленістю одержала 16 злотих. Парубок Іван працював рік за 32 злотих. За домовленістю плата могла бути видана у вигляді одягу. Підданий Юрко мав одержати сермягу, штани з грубого полотна, дві пари сорочок, пояс і шапку. За подібну платню працював парубок Федір⁵⁶.

Перед виїздом на Волинь Є. Оземкевич залишав у монастирській касі 112 злотих. “За ради милосердя до ближнього” консультор просив отця Жуковського за повернені козинським кравцем Корсаком 15 злотих купити вбогій дівчині одяг на зиму.

Від суми 10 тисяч злотих, записаних Крилоському монастирю Й. Шумлянським, на село Комарів, а також пожертви обителі Львівським єпископом Атанасієм Шептицьким з маєтностей села Мальчиці Успенська обитель одержувала в рік відсотки на суму 700 польських злотих⁵⁷.

Інвентар завершувався переліком книг і дзвонів, переданих до Крилоського монастиря з інших обителей. З Коломийського монастиря Є. Оземкевич привіз великий дзвін, а з Лядського – п’ять книг: Євангеліє й служебник Львівського друку, пісню і квітну Тріодь, а також Трефологон. З Товмачика було взято два дзвони, а з книг – Апостол, Псалтир, Октоїх, Трефологон Львівського друку. З Косівського монастиря було передано сім книг – Євангеліє Київське, квітну і пісню Тріодь, Апостол Львівський, Псалтир Київський і книгу проповідей “Вінець”. З Грабівського монастиря взято рукописне Євангеліє, Октоїх без канонів, Псалтир Київський. З Березівського монастиря одержано розбитий дзвін, який зберігався у Пітрицькій обителі. Всі вище перелічені книги знаходились у Крилосі разом з 25-ма Служебниками унівського друку⁵⁸.

Особлива увага й детальний опис інвентаря Крилоського монастиря за 1749 р. з точки зору історичної науки є зрозумілими, оскільки це єдиний на сьогоднішній день документ, що містить цінну інформацію не тільки про місцезнаходження й стан Крилоського монастиря у середині XVIII століття, але вказує на детальну локацію Успенського собору за 187 років до відкриття його фундаментів. Цей унікальний факт в повній мірі актуалізує значення евристичної, камеральної і едиційної складових археографічної діяльності для історичної науки.

Матеріали візитації Крилоської обителі за 2 грудня 1760 р. менш інформативні. Разом з тим вони підтверджують повідомлення Є. Оземкевича за 1749 рік про розташування Успенського монастиря, уточнюючи його місцезнаходження: “Від каплиці на північ резиденція законників, дерев’яна з сінми й двома призьбами”⁵⁹. Матеріали візитації 1760 р. виявлені у фонді 77 відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені Василя Стефаника⁶⁰.

Середина XVIII ст. відзначалась значними змінами в греко-католицькій церкві, які торкнулись і Крилоського монастиря. Ще у вересні 1739 р. у катедральній церкві св. Юрія під керівництвом Львівського єпископа Афанасія Шептицького відбулося засідання капітули, на якому було утворено нову василіянську Руську провінцію Опіки Найсвятішої Діви Марії, до якої входило 52 монастирі Львівської єпархії, в тому числі й кафедральна Крилоська обитель. А. Шептицький зрікся своєї влади над василіянськими монастирями, що перебували на території єпархії з умовою, що маєтності тих монастирів, які припиняли свою діяльність переходили парохіяльному духовенству. Загальне керівництво василіянськими монастирями тепер переходило до провінціалів. У травні–червні 1743 р. відбулося засідання генеральної капітули в

⁵⁵ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 201. Оп. 4. Спр. 613. Арк. 22–22 зв.

⁵⁶ Там само. Арк. 23 зв.

⁵⁷ Там само. 23 зв., 24.

⁵⁸ Там само. Арк. 24–24 зв.

⁵⁹ Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 77. Оп. 1. Спр. 981/п. 116. Арк. 2 зв., 3 зв.

⁶⁰ Там само.

Дубно. Предметом обговорення було об'єднання Руської і Литовської провінцій василіян. 7 червня 1743 р. досягнуто згоди про об'єднання, а 30 березня 1744 р. на сесії Конгрегації Поширення Віри в Римі з участю папи Бенедикта XIV рішення капітули в Дубно були схвалені. 2 травня 1744 р. папа видав буллу “*Inter plures iucunditatis fructus*”, яка затверджувала об'єднання василіянських монастирів в межах Речі Посполитої⁶¹. Орден складався з двох провінцій: Литовської Пресвятої Трійці і Руської (Коронної) Опіки Найсвятішої Діви Марії. Булла вносила значні зміни у внутрішнє життя монастирів, оскільки підлягали ліквідації малі обителі, які не були спроможні утримувати вісім ченців. Для зміцнення позицій Крилоського катедрального монастиря 1745 р. до нього було приєднано Пітрицьку, Луквицьку, Сокільську, Крилоську св. Іллі й Дорогівську обителі. 1754 р. в монастирі перебувало 7 професів.

Становище ускладнювалося конфліктом між василіянами й білим духовенством, що розгорівся у Перемишльській і Львівській єпархіях на ґрунті поділу маєтностей, а також провадженням ченцями душпастирської діяльності у катедральних храмах Львова, Крилоса, Кам'янця⁶². Перемишльський єпископ Онуфрій Шумлянський політику усунення василіян від адміністративної влади в катедральних церквах поширив і на Львівську єпархію, адміністратором якої він був після смерті Афанасія Шептицького 1746 р. 27 вересня 1747 р. своїм пастирським листом він усунув з посад офіціалів єпархії Мойсея Богачевського, Єроніма Оземкевича і Йосафата Пруницького. На їх місце були призначені представники єпархіального духовенства. Політику О. Шумлянського продовжив львівський єпископ Лев Шептицький. Василіяни скаржились на обмеження їх прав, захоплення монастирських маєтностей. Ігумен Львівського монастиря св. Юрія Є. Оземкевич у своєму листі закликав не витісняти ченців з церкви і монастиря св. Юрія, як і з монастирських маєтностей Успенської обителі в Крилосі й Перегінську. В кінцевому підсумку василіяни звернулись до суду⁶³. Свою позицію Львівський єпископ виклав у листі до Римської курії за 29 липня 1761 р. Документ 1860 р. опублікував Яків Головацький в альманасі “Зоря Галицкая”. Л. Шептицький свою політику обґрунтовував провідною роллю, яку відігравало світське духовенство в церковному урядуванні кафедральними храмами в Крилосі, Львові й Кам'янці з давніх часів. При соборній Крилоській церкві, писав він, згідно “древніх традицій і деяких писемних пам'яток, під час митрополитів Галицьких, було дванадцять мирських священиків, які за виключенням деяких, жили біля соборної церкви, мали в сусідстві свої церкви, з своїми доходами і по черзі приходили, щоби в соборі службу Божу й інші обов'язки виконувати”⁶⁴. Важливе значення в обґрунтуванні своєї позиції відводилось фундаційній грамоті князя Лева за 8 березня 1301 року, зокрема її варіанту Б, з посиленнями на “попів соборних”, які трактувались як світські священики, що наділялись відповідними маєтностями. На підтвердження своєї позиції наводилась ставлена грамота польського короля Сигізмунда I за 1539 рік, як і інші документи, про призначення Макарія Тучапського Галицьким, Львівським і Кам'янецьким єпископом “з підпорядкуванням його владі всіх і вся” з “усіма доходами”. Тим самим, прямо чи опосередковано, було поставлено під сумнів саме історичне існування Крилоського монастиря при соборному храмі Успіння Пресвятої Богородиці. Діяльність Крилоського монастиря визнавалась лише в період Й. Шумлянського з початку XVIII століття. “Преосвященний Шумлянський, – зазначав владика, – встановив і ввів при каплиці, що стояла під дзвіницею собору, чотирьох монахів оо. Василіян з єдиним обов'язком, щоби вони служили Літургію за душу його, а не для того, щоби вони відправляли службу Божу в соборній церкві”⁶⁵.

⁶¹ о. Рудовичь Іоань. Коротка історія Галицко-Львовской єпархії. *Шематизмъ всего клира греко-католицкой Митрополитчой архієпархїи Львовской на рокъ 1902*. Львовъ, 1902. С. 42.

⁶² Lorens V. *Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780*. Rzeszow, 2014. S. 178.

⁶³ *Ibid.* S. 181–182.

⁶⁴ Головацький Я. *Львовская руская Єпархія перед стьма лѣты*, описана по донесенію, поданому до Римської курії Преосвященнѣшимъ Львомъ Шептицким, Єпископомъ Львовским, Галицкимъ и Каменецкимъ. Львовъ, 1860. С. 11–12.

⁶⁵ Там само. С. 10–11.

Протистояння між монахами-василіянами і світським духовенством тривало впродовж 40–70-х років XVIII ст. Для обґрунтування своїх історичних прав, збереження монастирських маєтностей ченці розгорнули велику пошукову роботу. Створені ними Сумарії історичних документів включали акціональні і реплікаційні книги, які одночасно містили обґрунтування їх прав. Підготовлені ними матеріали мали засвідчити на суді історичну тяглість Успенського монастиря, дідичну спадковість його земельних володінь в Крилосі й Перегінську, давню традицію урядування монахів в Крилоському катедральному храмі. Правові засади василіян були викладені в Сумаріях, що були підготовлені у 1760-х рр. В одному з них за 1769 рік обґрунтовувались історичні права монахів, спираючись на королівські статuti, так звані “Пакта конвента” – Владислава Ягайла 1422 р., Яна Ольбрехта 1496 року, Сигізмунда I 1597 р., які регулювали правові стосунки в польській державі в сфері церковних відносин. На твердження світського духовенства про те, що право на маєтності Крилоського, Львівського й Перегінського монастирів їм передано на основі королівських привілеїв, василіяни звертали увагу на неправий характер таких дарувань, оскільки, згідно “Пакта конвента” королі “не мали права відбирати ці монастирі і дарувати їх єпископам, бо цьому суперечили статuti: спершу Владислава Ягайла від 1422 р., а потім Яна Ольбрехта 1496 р. Всі наступні королі у пактах конвентах запряглися королівською присягою виконувати і свято берегти ці статuti”⁶⁶.

Сумарії містили переліки монастирських привілеїв та інших історичних документів, які обґрунтовували права ченців на маєтності з детальною фіксацією їх правового статусу. “Немає сумніву, – писали монахи в Сумарії за 1769 рік, – що Крилоський монастир, разом із селами Крилос, Підгороддя та іншими, що до нього належать, первинно був фундований, споруджений і уposażений першими князями православної Русі”⁶⁷. Василіяни вважали, що саме Крилоський монастир був тією “знаменитою архимандрією, у якій Войшелк, син Міндовга, короля литовського, року 1255, коли королем Русі був Данило, в присутності Григорія Полонинського [Полоніні] архимандрита цього монастиря, прийняв монаший постриг”⁶⁸. Монахи заперечували достовірність фундаційної грамоти князя Лева 1301 р., призначену Крилоським “попам соборним”. Як уже зазначалось, детальному аналізу було піддано грамоту 1458 р. про передачу титорії (опікунства) над Крилоським монастирем і його маєтностями Станіславом з Ходча, а також над попами, що перебували під обителлю. Особлива увага приділялась й уставній грамоті Сигізмунда I 1539 р. про відновлення Галицької єпархії і призначення Макарія Тучапського вікарним єпископом. При цьому зазначалось, що духовній юрисдикції владики підпорядковувався Крилоський храм, однак: “Крилоський монастир з його селами жодним чином не передано як дар Галицькому єпископату”⁶⁹. Записано лише дохід по шість грошів, що мав надходити від попів. Василіяни всіляко підкреслювали, що Крилоський монастир не був фундований для митрополита чи єпископа, як і світського духовенства, намагалися довести це в суді історичними документами, зокрема інтронізаціями Львівського єпископа Івана Лопатки-Осталовського 1569 і Гедеона Балабана 1576 рр., угодою між Г. Балабаном і Куропатницьким 1593 р., маніфестацією Матвія Драгомирецького 1597 р., реляцією Г. Балабана 1602 р., маніфестацією Юрія Балабана 1637 р., протестацією крилоських монахів 1640 р., декретом Люблінського трибуналу 1640 р., межовим актом між м. Рожнятів і с. Перегінсько 1703 р.

З метою пошуку історичних документів провінціал Йосафат Сідлецький у своєму листі за 26 березня 1766 року вимагав від ігуменів і ченців писати так звані Книги історії своїх монастирів, збирати інвентарні описи, різноманітні актові матеріали. У результаті 1767 р. появилася Книга історії Гошівського монастиря, у 1770 р. Сатанівського, Краснопуцанського, св. Івана у Львові⁷⁰. Пошукова діяльність монахів-василіян середини XVIII ст., започаткована з метою обґрунтування своїх прав і маєтностей, мала своїм наслідком збір історичної спадщини,

⁶⁶ ЦДІА України, м. Львів. Ф. 684. Оп. 1. Спр. 2088. Арк. 3–4.

⁶⁷ Там само. Спр. 2094. Арк. 1.

⁶⁸ Там само.

⁶⁹ Там само. Арк. 5.

⁷⁰ Lorens B. Bazylianie prowincji koronnej w latach 1743–1780. Rzeszow, 2014. S. 103.

усвідомлення тодішньої релігійної еліти своїх духовних витоків й національно-культурне відродження народу.

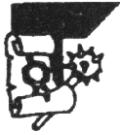
Однак для судового розгляду старання василіян не мали практичного значення. Процес між монахами й світським духовенством завершився 1779 р. поразкою василіян⁷¹. Велика касата вступила в свою вирішальну стадію. 1783 р. Крилоський монастир Успіння Пресвятої Богородиці разом зі Святоїллінським монастирем припинили своє існування. Катедральна Успенська церква набула парохіяльного статусу.

Цінною сторінкою історії Успенського храму і Крилоського монастиря є їх духовні пам'ятки, що дійшли до нашого часу. Перш за все це Галицьке, а вірніше Крилоське Євангеліє – тетр 1144 р. – унікальна пам'ятка княжої доби, що очевидно була переписана в Успенській обителі ще до побудови Успенського собору Ярославом Осмомислом 1157 р. Через 874 роки, у 2018 р., стараннями Прикарпатського національного університету й Українського католицького університету було здійснено його факсимільне видання. Історія повернення цієї пам'ятки на Батьківщину пов'язана з діяльністю колишнього голови Івано-Франківської обласної державної адміністрації Михайла Вишиванюка, якому вдалося у 2014 р. одержати копію Євангелія з Державного історичного музею в Москві, яка була передана ректору Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника професорові Ігореві Цепенді з подальшим залученням до її вивчення львівських дослідників Віри Фрис та Ігоря Скорича. На аркуші 228 поміщено запис Гедеона Балабана за 1576 рік про його приїзд у Крилос і виявлення в Успенському храмі давнього напестольного Євангелія. Зверху над ним міститься запис Сучавського митрополита Досифея за 1679 рік, який мав намір надіслати Євангеліє у Крилос. Публікація пам'ятки дає змогу долучитися до її вивчення дослідникам різних наукових напрямків. Цікаво зазначити, що на звороті аркуша 11 починається оригінальна версія “Отче нашу” XII ст.

Чекає свого повернення на Батьківщину інше Крилоське Євангеліє XIII ст. На виставці в Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького експонується Крилоське Євангеліє – тетр останньої чверті XVI ст., переписане півуставом з чотирма мініатюрами, яке слід опублікувати для подальшого вивчення.

Підводячи підсумки сказаного, слід зазначити, що в ході археографічного й історіографічного вивчення теми Крилоського катедрального монастиря Успіння Пресвятої Богородиці його існування і діяльність засвідчена писемними джерелами XV–XVIII ст., археологічними дослідженнями XX – початку XXI ст. Важливим у зв'язку з цим видається твердження Й. Пеленського, підтримане Я. Пастернаком, а також Л. Чачковським і Я. Хмілевським й підтвержене документами про те, що назва поселення Крилос походить від монастиря Крилос. Особливість його історичного розвитку полягала в тому, що він впродовж тривалого часу співіснував з Галицьким єпископсько-митрополичим осідком, де намісник одночасно виступав ігуменом Успенського монастиря. Протягом XX – початку XXI ст. історія Крилоського монастиря дослідниками тісно пов'язувалась з минулим Успенського собору / церкви, які часто піддавались військовим спустошенням, припиненню діяльності обителі впродовж певного часу і періодичного її відродження, у зв'язку з чим рівновага в управлінні катедральним Успенським храмом й монастирськими маєтностями схилялась, в силу різних обставин, то в сторону світського духовенства то монахів-василіян. Попри часто драматичний перебіг подій в історії Крилоського монастиря, він виступав упродовж віків надійним осередком поширення християнської традиції в Карпатському регіоні, явив унікальні культурно-історичні пам'ятки християнської культури. Історія Крилоського монастиря Успіння Пресвятої Богородиці потребує подальшого вивчення, зокрема розширення його джерельної бази, що в цілому дасть можливість відкрити нові сторінки його славного історичного літопису.

⁷¹ о. Рудовичь Іоанъ. Коротка історія Галицько-Львовської єпархії. *Шематизмъ всего клира греко-католицькой Митрополичей архієпархії Львовской на рокъ 1902*. Львовъ, 1902. С. 42.

KRYLOS MONASTERY OF THE HOLY VIRGIN ASSUMPTION: HISTORIOGRAPHICAL DISCOURSE, WRITTEN SOURCES

Mykola KUHUTIAK

State Higher Educational Institution
“Vasyl’ Stefanyk Precarpathian National University”,
Department of Ethnology and Archeology,
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: mykola.kuhutiak@pnu.edu.ua

Summary

The article is devoted to the analysis of historiographical and source aspects of issues related to the historical past of the Krylos Monastery of the Holy Virgin Assumption, which was closely connected to the activities of the Assumption Cathedral and the Galician Episcopal Center. For a century and a half, scientists have managed to conduct large-scale archaeological and historical research of the past of ancient Halych, but the history of its main shrine – Krylos Assumption Monastery – remained on the margins of scientific research. The vast majority of scientific publications related to the history of ancient Halych did not deal with the problems of the Assumption Monastery, or covered some aspects of it, in particular the guardianship of the Assumption monastery of the XVth century, the governorship in Halych (A. Schneider, I. Sharanevych, I. Rudovich, I. Krypiakievych), land holdings of the monastery and its location (Y. Pelenskyi, Y. Pasternak, B. Tomenchuk). Various aspects of the monastery activity were studied by a number of domestic and foreign researchers (O. Kupchynskiy, B. Lawrence, Z. Fedunkiv).

For the first time, the theme of the Krylos Assumption Monastery, as an independent subject of study, was raised in 2008 by Lviv archaeologist V. Petryk. Although the location of the Krylos Assumption Monastery of the XVII–XVIIIth centuries is without any doubt, it was near the Church of the Assumption within the defensive wall, its location in the XII–XVIth centuries still remains the subject of discussion – Zoloty Tik, or the area near the Assumption Cathedral.

During the search for documents on the history of the Assumption Monastery, materials of the Basilian Sumarii – a collection of documents gathered by Basilian monks in order to substantiate the activities of the monastery over the centuries were found. Materials of Sumarii were actively used during the trial between the Basilians and the diocesan clergy of the 18th century. In action and replication books of Sumarii, the Basilians gave their interpretation of the concept of guardianship, raised the problems of church-monastery terminology and substantiated the fundamental rights to land ownership. A valuable collection of documents entitled “Monumenta Perekhinska i Krylosa” was found in the fund of the Greek Catholic Metropolitan Ordinariate. The Latin-language inventory of the Assumption and other monasteries, made by the consultant E. Ozemkevych on October 14, 1749, is of great importance for the study of the Krylos Monastery. The search activity of the Basilians in the middle of the 18th century, initiated to substantiate their rights and estates, was resulted in the collection of historical heritage, awareness of the church and monastery elite of their spiritual origins and national and cultural revival of the people.

Keywords: Krylos Monastery of the Holy Virgin Assumption, historiographical discourse, written sources, Basilian Sumarii, collection of documents “Monumenta Perekhinska i Krylosa”, inventory of the Assumption Monastery in 1749.

REFERENCES

Petrushevych, A. (1852). O sobornoi Bohorodychnoi Tserkvѣ y Sviatyтелиakhъ vъ Halychѣ [About the Cathedral Church of the Mother of God and the Saints in Galicia]. *Zoria Halitska [Galician Star]*, no. 78, p. 774 (in Ukrainian).

Kossak, M. (1867). *Schematyzmъ provyntsyy sv. Spasytelia chyna sv. Vasiliia Velykoho vъ Halytsyy, ulozhenyi po kapytule otbuvshoisia vъ monastyry sv. Onufriia vo Lvovъ dnia 24 y 25 lyptsia 1866 y korotkii pohliadъ na monastyry y na monashestvo ruske, ot zavedeniia na Rusy vъrъy Khrystovoi azh po nynѣshnoe vremia [Schematism of the province of St. Savior of the Order of St. Basil the Great in Galicia, held in the monastery of St. Onuphrius in Lviv on July 24 and 25, 1866 and a brief look at the monasteries and Rus monasticism, from the establishment of the faith of Christ in Rus to the present time]*. Lviv, pp. 146–147 (in Ukrainian).

Schneider, A. (1871). *Encyklopedia do krajoznawstwa Galicji*. Lwow, tom pierwszy, p. 274 (in Polish).

Monohrafiy do ystoriy Halytskoi Rusy M. Smyrnova, M. Dashkevycha y d-ra Y. Sharanevycha [Monographs on the history of Galician Rus by M. Smirnov, M. Dashkevich and Dr. I. Sharanevych]. (1886). Ternopil (in Ukrainian).

Rudovych, I. (1902). Korotka ystoriia Halytsko-Lvovskoi yeparkhiy [A brief history of the Galician-Lviv diocese]. *Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolytskoi Mytropolychoi arkhieparkhiy Lvovskoi na rokъ 1902. [Schematism of the entire clergy of the Greek Catholic Metropolitan Archdiocese of Lviv in 1902]*. Lviv, p. 24. (in Ukrainian).

Pelenskyi, Y. (2018). *Halych v istorii serednovichnoho mystetstva na osnovi arkeolohichnykh doslidzhen i arkhivnykh dzherel. [Halych in the history of medieval art on the basis of archaeological research and archival sources]*. Ivano-Frankivsk, pp. 155–156 (in Ukrainian).

Andrusiak, M. (1940). Istorychni normy: Halytsko-Volynska derzhava [Historical norms: Galicia-Volyn state]. *Krakovski Visti. [Krakow News]*, no. 41, p. 7; no. 42, p. 11; no. 43, p. 11; no. 44, p. 7 (in Ukrainian).

Shchurat, S. (1937). Na ruinakh katedry Osmomysla [On the ruins of the Osmomysl Cathedral]. *Nasha Batkivshchyna. [Our Motherland]*. Lviv, pp. 186–187 (in Ukrainian).

Kostruba, T. (1939). Khto osnovnyk katedry v Halychyni [Who is the founder of the cathedral in Galicia]. *Literaturno-naukovyi dodatok "Novoho chasu" [Literary-scientific supplement "New Time"]*. Lviv, no. 17, April 24 (in Ukrainian).

Kostruba, T. (1939). Nadannia kniazia Leva Halytskii mytropolii [Granting of Prince Lev to the Galician metropolis]. *Literaturno-naukovyi dodatok "Novoho chasu". [Literary-scientific appendix of "New time"]*. Lviv, no. 13, March 27 (in Ukrainian).

Krypiakevych, I. (1926). Serednovichni monastyri v Halychyni. Sproba katalogu [Middle monasteries in Galicia. Go to the catalogue]. *Zapysky chyna sv. Vasyliia Velykoho [Notes of the rank of St. Basil the Great]*. Zhovkva, vol. II, iss. 1–2, p. 71 (in Ukrainian).

Chachkovskiy, L., Khmylevskiy, Y. (1959). *Kniazhyi Halych [Princely Halych]*. Chicago, p. 40 (in Ukrainian).

Pasternak, Ya. (1998). *Staryi Halych. Arkeolohichno-istorychni doslidy u 1850–1943 rr. [Old Halych. Archaeological and historical memories in 1850–1943 years]*. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).

Kupchynskiy, O. (2004). *Akty ta dokumenty Halytsko-Volynskoho kniazivstva XIII – pershoi polovyny XIV stolit. Doslidzhennia. Teksty [Acts and documents of the Galicia-Volyn principality of the XIIIth – the first half of the XIVth centuries. Research. Texts]*, pp. 627, 628, 629, 630 (in Ukrainian).

Petryk, V. (2008). Kryloskyi katedralnyi monastyr XVI–XVIII stolit [Krylos Cathedral of the XVI–XVIII centuries]. *Pamiatky Ukrainy [Sights of Ukraine]*, pp. 8–17 (in Ukrainian).

Lorens, B. (2014). *Basilica of the Province of the Crown in 1743–1780*. Rzeszow, pp. 32, 40–42 (in Polish).

Tomenchuk, B. (2016). *Halych i mala halytska zemlia XII–XIII st. Istorychna topohrafiia horodyshch [Halych and a small Galician land of the XII–XIIIth centuries. Historical topography of settlements]*. Ivano-Frankivsk, pp. 16–17, 337, 467 (in Ukrainian).

Tomenchuk, B., Melnychuk, O. (2017). Arkeolohiia piznoserednovichnoho Halycha yak "tserkovnoho mista" i relihiinoho tsentru Halycha (ser. XIII – 1785 r.) [Archeology of late medieval Halych as a "church city" and the religious center of Galicia (mid. of XIII – 1785)] *Halych. Zbirnyk naukovykh prats [Halych, collection of scientific works]*. Ivano-Frankivsk, iss. 2, pp. 54–55 (in Ukrainian).

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 684, op. 1, file no. 2089.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 684, op. 1, file no. 2094.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 684, op. 1, file no. 2095.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 408, op. 1, file no. 1053.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 408, op. 1, file no. 959.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 684, op. 1, file no. 2091.

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 201, op. 4, file no. 613.

Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv [Lviv National Scientific Library named after V. Stefanyk. Manuscripts Department], f. 77, op. 1, file no. 981, p. 116 (in Ukrainian).

Holovatskyi, Y. (1860). *Lvovskaia ruskaia Yeparkhia pered stma lъty, opysana po doneseniiu, podanomu do Rymskoi kurii Preosviashchennъshymъ Lvomъ Sheptytskym, Yepyskopom Lvovskym, Halytskymъ y Kamenetskymъ. Lvovъ [The Lviv Rus Diocese before the end of the year described in a report submitted to the Roman Curia by His Eminence Leo Sheptytsky, Bishop of Lviv, Halych and Kamenets]*. Lviv, pp. 11–12 (in Ukrainian).

CSHA of Ukraine, Lviv, f. 684, op. 1, file no. 2088.